

KIRJA-ARVIO:

NAISET SUOMALAISESSA HISTORIAN TUTKIMUKSESSA

Katainen, Elina & Kinnunen, Tiina & Packalén, Eva & Tuomaala, Saara 2005 (toim.): Oma pöytä. Naiset historiankirjoittajina Suomessa. Historiallisia tutkimuksia 221. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 395 s.

Sinikka Vakimo

Suomalaiset naishistorioitsijat ovat toimittaneet tärkeän artikkelikokoelman *Oma pöytä*, jossa ensimmäistä kertaa kartoitetaan tämän vahvasti maskuliinisen ja kansallisesta kontekstista merkittävän tieteenalan sukupuolittunutta historiaa Suomessa. Teoksessa historian tutkijana naisille ja naisille historian kirjoittajina annetaan sellainen toimijuus ja subjektiviteetti, jonka he ansaitsevat. Samalla kirjassa tulee valaistua suomalaisen – ja paikoin kansainvälisenkin – historian tutkimuksen virtauksia 1800-luvulta nykyaikaan. Lisäksi kirjasta löytää kiinnostavia välähdyksiä eri aikojen naiseuteen liittyvästä ajattelusta, yliopistopolitiikasta, vanhoista akateemisista käytännöistä, sivistyneistön verkostoista ja tietysti myös yhteiskunnallisten ja poliittisten tapahtumien vaikutuksista akateemisten naisten elämään. Kaikkea tarkastelua halkoo sukupuolinäkökulma, historian tutkimuksen vinoutuneen ihmiskuvan kyseenalaistaminen. Kirjassa on hengästyttävässä määrin yksityiskohtaista tietoa eri aikakausilta, mille ansiolle suppean arvostelun kirjoittaminen ei tee oikeutta.

Toimittajien esipuheessa hahmotellaan *Oma pöytä* -kirjan tavoitteita. Kirja pyrkii ensisijaisesti valaisemaan kansakunnan, sukupuolen ja tieteen yhteenkietoutumista erityisesti 1800-luvulla, jolloin modernin historian kirjoituksen katsotaan syntyneen. Lisäksi kirja kartoittaa, miten sukupuoli on vaikuttanut käsityksiimme historiasta ja oikeasta tavasta tuottaa historiaa koskevaa tietoa sekä sitä, miten näitä on määritelty historian tutkimuksen kentillä. Jännittävä on tarkastelun näkökulma, jossa eritellään naisten tapaa jäsentää historiaa ja kysytään, mihin naiset ovat historiaa käyttäneet. Hyvin konkreettinen mutta tärkeä tavoite on lisäksi tunnettujen ja unohdettujen naispuolisten historian tutkijoiden esittely ja samalla naisten aseman hahmottaminen tiedeyhteisössä eri aikoina. Tavoitteita ja näkökulmia kirjalla on siis runsaasti semminkin, kun kyseessä on perusteos, jolla ei juuri ole edeltäjiä eikä siis suunnannäyttäjiäkään ainakaan suomalaisen tutkimuksen kentällä.

Kirja rakentuu pidempien asiantuntija-artikkeleiden ja lyhyiden naishistorian toimijoiden tai teemojen esittelyn väliselle vuorottelulle. Artikkeleissa tarkastellaan muun muassa naisia historiankirjoittajina ja varhaisen historiatiedon tuottajina, 1800-luvun lopun nuoria naisia historian opiskelijoina ja tulkitsijoina, porvarillisen naisliikkeen kertomuksia naishistoriasta sekä työläisnaisia historian tekijöinä. Kirjan loppuosassa tullaan lähemmäs nykyaikaa katsauksilla historian naistohtoreihin vuosina 1940–1970 sekä naishistorian opetukseen ja tutkimukseen 1970–1980-luvuilla. Kokoelman päättää laaja katsaus suomalaisen naishistorian suuntaviivoihin viimeisten vuosikymmenten aikana. Lisäksi kirjassa tulee esiteltyä lukuisia naishistorioitsijoita, heidän työtään ja elämäänsä lyhyiden katsausten avulla.

Kokoelman laajat ja moninaiset tavoitteet, runsaat näkökulmat ja kunnan historiantutkimukselle ominaisten yksityiskohtien täyttämät lukuisat artikkelit sekä henkilöhakemisto tekevät kirjasta oikean tietopaketin, hakuteoksen. *Oma pöytä* -kirjan laajuus ja monipuolisuus ovat tietenkin ansio: kirjan toimittajat ja siihen kirjoittaneet ovat tehneet valtavan työn tätä tietopakettia kootessaan. Laajuuden seurana kulkee valitettavasti myös tietynlainen sekavuus, hyppelhtiminen ja raskaslukuisuus: punaisia lankoja tuntuu olevan paikoin niin monia, että lukijan lankakerät tuppaavat sotkeentumaan. Ainakin omaa lukemistani olisi selkeyttänyt eri kirjoitustyyppien (tutkimuksellisemmat artikkelit, yhteenvedonomaiset katsaukset, lyhyet henkilöesittelyt) erottelu typografisesti toisistaan jo sisällysluettelosta alkaen: nyt kaikki kirjoitukset vain seuraavat toisiaan ilmeisesti jonkinlaisessa kronologisessa järjestyksessä ilman mitään tyypittelyä. Ylipäätään kirjan sisällön hahmottamista olisi selkeyttänyt sen jaottelu teema-alueisiin. Nyt punaisen langan seuraaminen on varsin työlästä, kun lukijalle ei anneta riittävästi vihjeitä siitä, mitä aina kulloinkin tullaan tarkastelemaan ja miten kirjoitukset toisiinsa suhteutuvat.

TYÖPÖYTÄ ON KATETTU

Toimittajien laatima laajahko johdantoartikkeli ”Naiset historiankirjoittajina” on hyvä katsaus kirjan keskeisisältöön ja (akateemisten) naisten aseman taustatekijöihin eri aikakausien Euroopassa ja Suomessa. Johdannossa nostetaan esiin sukupuolijärjestelmän ja kansallisuuden käsitteet ja pohditaan muun muassa naisten akateemisen tutkimuksenteon mahdollisuuksia ja rajoituksia. Kirjan pääotsikko viittaa naisten taloudellisiin ja käytännöllisiin toimintarajoituksiin akateemisilla markkinoilla: naisilla ei useinkaan ollut mahdollisuuksia omaan tilaan, aikaan ja rahaan tehdä tutkimusta. Naiset siis elivät marginaalissa yliopistolta katsoen ja heidän työpöytänsä toimiva ruokapöytä oli usein katettu muille kuin tutkijalle itselleen.

Johdantokirjoituksesta alkaen lukijaa evästetään monenlaisilla tiedoilla ja kuvauksilla eri aikakausille luonteenomaisesta ajattelusta, naisista ja tieteestä. Aina-kin historiaa huonosti tuntevalle perinteentutkijalle kirja tarjoaa jatkuvasti pohdit-

tavaa ja ahaa-elämyksiä. Johdantoluvussa lähdetään kiinnostavasti liikkeelle 1800-luvun käsityksistä tytöistä ja naisista ja heidän koulutuksensa hyödyllisyydestä tai tarpeellisuudesta. Yleisesti ajateltiin, että historia oli oppiaine, jonka tuli laajentaa naisten näköaloja elämään, ja paikoin naiset sitä opiskelivatkin jo 1700-luvun lopulla. Toki naiset olivat monin tavoin opiskelleet historiaa ja ennen kaikkea kirjoittaneet näkemyksiään historiasta, mutta kirjoittajat olettavat, että historian tutkimuksen tieteellistyminen 1700–1800-luvuilla vähitellen kärjisti eroa erilaisten populaarihistorian ja akateemisen historian esittämistapojen välillä. Tässä prosessissa naiset historiankirjoittajina tavallaan painettiin marginaaliin ja heidän töidensä harrastelijamaisuutta korostettiin. Akateeminen historian tutkimus konstruoi itsensä tieteellisiä menetelmiä käyttäväksi, politiikkaa, rakenteita ja instituutioita kartoittavaksi ”täsmätieteeksi”, jota voitiin peilata toiseuteen eli naisten harjoittamaan, romanttisia kertomuksia ja sankareita viljelevään hieman epämääräiseksi määritettyyn historiakirjoitteluun. Yhteisestä tieteestä tuli erojen tiede: historian tutkimus maskulinisoidtiin ja harrastelijamaisuus siis feminiinistettiin.

Kirja päivittää ennen kaikkea tietämystämme naisista akateemisessa maailmassa ja sen liepeillä. Naisten akateemisen uran esteitä valotetaan eri suunnista eri aikoina. Hyvänä pidän kirjan linjanvetoa siitä, ettei ”akateemista” ja ”harrastajaa” ole historian kirjoittamisen saralla tiukasti eroteltu eri ryhmiin vaan kirjassa kartoitetaan kaikentyyppistä naisten toimintaa historiakäsitysten tuottajina. Naisten tie akateemiseen maailmaan on ollut tunnetusti mutkikas, joten iso osa historiakäsityksistä ja niiden kirjoittamisesta kiinnostuneista naisista joutui varhemmin toimimaan muualla kuin akateemisilla kentillä. *Oma pöytä*-kirjassa nostetaan komeasti esiin myös suomalaisen työväen naisliikkeen toimijoita historian kirjoittamisen alalla, mitä pidän hyvänä ideana, varsinkin kun teemasta kirjoittaneen Marjalissa Hentilän sekä teemaa sivuavien kirjoittajien – muiden muassa Riitta Oittisen ja Kirsti Salmi-Niklanderin – artikkelit ovat erityisen ansiokkaita.

Sukupuoli oli naisen opiskelun este: 1800-luvun lopun Suomessa ylioppilastutkintoa ja myös akateemisia opintoja havittelevan naisen piti hakea ”vapautusta sukupuolestaan”. Tällaisin järjestelyin ensimmäinen nainen valmistui ylioppilaaksi vuonna 1870; ensimmäinen naisen suorittama yliopistotutkinto hyväksyttiin vuonna 1878 (lääketiet. lis.) ja maisterin tutkinto 1882. Naissukupuolta syrjivät erivapaussäädökset poistettiin muodollisesti vuonna 1901. Naisopiskelijoiden määrä nousikin heti: vuonna 1901 yliopistossa opiskelevista 14 prosenttia oli naisia ja tohtorin tutkinnonkin suoritti ennen itsenäisyyttä kymmenisen naista. Vuonna 1923 naisia oli jo kolmasosa opiskelijoista. Tiedot naisopiskelijoiden määristä 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä ovat oikeastaan yllättäviä: olin itse kuvitellut naisten akateemisen opiskelun olleen tuolloin vielä paljon harvinaisempaa.

1900-luvun humanistisen alan jatko-opiskelijoilta – kuten nykyajan väitöskirjan tekijöiltäkin usein – vaadittiin aikamoista laaja-alaisuutta ja kompetenssia tehdä monenlaisia töitä: he olivat sivistystyön seka- ja patkätyöläisiä, kuten opettajia, kirjoittajia ja arkisto- ja keruuapulaisia. Väitöskirjan tekijöillä oli kyllä mahdollisuus saada stipendejä, mutta näiden määrä oli varsin niukka. Tohtoroitumisen jälkeen monet miehet hakeutuivat yliopistouralle, kun taas naiset yleensä etsivät tai

joutuivat etsimään elantonsa muualta, kuten Elina Katainen kirjassa kertoo. Naiset siis usein jatkoivat sivistystyön seka- ja pätkätyöläisen uraansa tohtoreinakin. Työ, perhe – ja joskus myös perheen puute –, terveydentila ja sosiaalinen asema olivat lisäksi niitä tekijöitä, jotka vaikuttivat vahvasti akateemisen naisen urakehitykseen.

Monet naiset tarvitsivat erityistä tukea toisilta naisilta hakeutuessaan akateemiselle uralle, jota 1900-luvun alkuvuosikymmeninä pidettiin vielä varsin poikkeuksellisen naiselle. Naisten pitikin kehittää itselleen tällaisia tukiverkostoja, joiden avulla he pystyivät paremmin luovan työn ja perheen yhdistämiseen. Yhtä tällaista – perinteentutkimuksen kannalta varsin kiintoisaa – suhdetta Katainen valaisee tarkastelemalla historian tutkija Maija Raijasen (os. Ruutu 1899–1987) uraa ja ystävyttä Elsa Eklundin (myöh. Enäjärven) kanssa. Raijasen, yleisen tavan mukaan, opiskeli niin sanottuja kansallisia tieteitä mukaan lukien kansanrunouden tutkimusta. Hänen kiinnostuksensa suuntautui kansantietouden tutkimukseen ja keruuseen, joita hän harjoitti muun muassa Karjalan kannaksella julkaisten tätä koskevan tutkimuksenkin vuonna 1931. Akateemisten ja eri tavoin sivistyneiden naisten keskinäisistä verkostoista ja toiminnasta olisi mielellään lukenut enemmänkin: siinä olisi perinteentutkijalle kiinnostava tutkimuskenttä. Sota-aika merkitsi monelle naistutkijalle suurta myllerrystä myös tutkijanuralla: akateemiset naiset joutuivat hoitamaan uusia tehtäviä, jotka eivät välttämättä tulleet edes lähelle tutkijan työtä.

KOHTI OMIA TYÖPÖYTIÄ

Tutkijanuran ammatillistumisen, naisopiskelijoiden määrän kasvamisen, naisliikkeen ja naistutkimuksen kehittymisen sekä monien esikulkijanaisten ponnisteluiden johdosta naishistorioitsijoiden asema ja merkitys on vahvistunut 1900-luvun loppuvuosikymmeninä ja vuosituhannen taitteessa, joskin naiset historian professoreina ovat vielä aikamoinen harvinaisuus. Myös naishistorian tutkimus on profiloitunut ja liittynyt osaksi suomalaista ja kansainvälistä teoreettis-metodologista naistutkimusta, kuten Saara Tuomaalan havainnollinen loppukatsaus kertoo. Tuomaala nostaa Irma Sulkusen yhdeksi tärkeimmäksi suomalaisen naishistorian suunnannäyttäjäksi ja naisten historiallisen äänen etsijäksi. Tuomaalan mukaan naishistoriantutkimus onkin kulkenut sosiaalisen sukupuolen käsitteen problematisoimisesta ja naissorron teemoista sukupuolieron, naiskansalaisuuden ja yhteiskunnallisen äitiyden problematisointiin ja viimein heteronormatiivisen historian kritiikkiin.

Perinteentutkijana voi vihertyä kateudesta *Oma pöytä* -kirjan edessä: se on monessa mielessä uraauurtava kirja. Perinteentutkimuksessa sen sijaan on aika vähän harjoitettu oppialan ja sen parissa toimineiden kriittistä, oppihistoriallista analyysia, joskin folkloristiikan gender-tutkimuksen oppihistoriaa on kartoitettu lyhyissä artikkeleissa. Mutta paljon olisi tällä saralla varmasti annettavaa meille kaikille. Toisaalta *Oma pöytä* -kirjan esikulkijan rooli näkyy myös tietynlaisena turhanakin väljyytenä ja kirjoitusten epätasaisuutena sen suhteen, miten sitoutuneita kirjoittajat ovat feministisen historian tutkimuksen kehitykseen tai ylipäätään tutkimukselliseen

kysymyksenasetteluun. Siten jotkut kirjoitukset ovat ylimalkaisia tai tiiviitä katsauksia tai jonkinlaisia biografioita, kun taas toiset ovat selkeitä tutkimusartikkeleita tutkimuskysymyksineen ja viitekehysineen, toisten sitoutuessa vielä näkyvästi naishistoriantutkimuksen näkökulmiin. Ehkä toimittajat ovat ajatelleet tämän väljyyden kuvaavan monipuolista naishistoriantutkimusta kaikessa laveudessaan, mitä voi pitää kiinnostavana ratkaisuna.

On kuitenkin harmi, että hienosta työstä ja kirjasta on muokkautunut aika sekava ja työläästi haltuunotettava kokonaisuus. Kirjaa olisi ehkä selkeyttänyt kirjoitusten tematisointi sen mukaan onko kyseessä esimerkiksi tutkimuskohteen sukupuolittumisen problematiikkaan (”naisaiheet”) vai tutkimustapoihin liittyvät sukupuolittumisen kysymykset (”naistutkimuksen tavat tehdä tutkimusta”) vaiko pohdinta tutkijan sukupuolen vaikutuksesta yhteiskunnallisiin ja tutkimuksellisiin seikkoihin (”naiset historian kirjoittajina”). Myös naisliikkeen ja naishistoriantutkimuksen välisen vuorovaikutuksen tarkastelu olisi voinut olla yksi tällainen eroteltava tutkimusteema. – Tässä yhteydessä mieleeni tuli tietenkin Aili Nenolan 1993 esittämä ”ohjelma” naisnäkökulman soveltamisesta perinteentutkimuksessa. Hän erotteli folkloristisen naistutkimuksen keskeisiksi kysymyksiksi muun muassa sukupuolen representoimisen perinteessä, sukupuolittuneet perinteen käyttötavat ja -lajit, sukupuolet perinteen esittäjinä sekä naisten aseman tieteen alalla ja sen historiassa. (Ks. myös Heikkinen 2003, 142–144.)

Esimerkiksi tämänkaltaisen artikkeleiden näkökulmien erottelu sovelletuna historiantutkimukseen olisi varmasti auttanut lukijaa hahmottamaan *Oma pöytä*-kirjan hienoa kokonaisuutta: nyt se on aikamoisen työn takana. Toisaalta on annettava kunnia heille, joille se kuuluu. Nimittäin yksi kirjan toimittajista, Joensuussa työskentelevä historiantutkija Tiina Kinnunen selitti minulle, että kyseessä on kerta kaikkiaan perusteos, jonka eteen on tehty paljon tutkimusta ja joka on ennenkaikkea vasta aloitus jollekin uudelle (Kinnunen, suullinen tieto helmikuussa 2006). Näin minäkin kirjan koin: se on komea alku uudella historiakriittisyydelle ja sukupuolinäkökulmaan sensitiivisesti suhtautuvalle historiantutkimukselle Suomessa.

KIRJALLISUUS

HEIKKINEN, KAIJA 2003: Sukupuolen näkökulma perinteentutkimuksessa. – Turunen, Risto & Roivas, Marianne (toim.), *Mikä ero. Kaksikymmentä kirjoitusta yhteiskunnasta, kulttuurista ja sukupuolesta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

NENOLA, AILI 1993: Folklore and the Genderized World. – Anttonen, Pertti J. & Kvideland, Reimund (eds), *Nordic Frontiers*. Åbo: Nordic Institute of Folklore.

FT Sinikka Vakimo toimii perinteentutkimuksen yliassistenttina Joensuun yliopistossa.